

SEYR-İ SÜLÛK ÜSTÜNE NOTLAR

Akın Candan

“Melekler şöyle demiştir: ‘Her birimizin bilinen bir makamı vardır’ (es-Saffat, 37/164). İnsan ve cinler dışındaki her varlık böyledir. İnsan ve cin ise kendi makamlarında yaratılmış olsa bile, bu iki sınıfın Allah’ın ilminde belirli ve takdir edilmiş, fakat kendilerinden gizlenmiş makamları vardır. İnsan ve cinlerden her birey, nefesi bittiğinde o makama ulaşır. Herkesin son nefesi, üzerinde öldüğü bilinen son makamdır. Bu nedenle onlar, sülûk etmeye davet edilmiştir. Böylece insanlar ve cinler, şeriatin davetine uyararak yukarıya doğru, ancak gerçekleştiğinde öğrenebildikleri yönden iradi emre uyararak ise aşağıya doğru sülûk ederler.” (İ. Arabî Fütuhât-ı Mekkiye).

İslam tasavvuf kaynaklarında genel tanımı aynı olmasına karşın *seyr-i sülûk*, muhteviyatı ve meratibi itibarıyla tarikatlarda farklılıklar göstermektedir. Bu da yolların, meşreplerin veya meratiplerin farklılığından kaynaklanmış olsa da işaret ettikleri erek özünde aynıdır.

Mahlûkatın nefesleri sayısınca Hakk’a yol vardır (İ. Arabî).

Seyr, Arapça (سير) *s y r* kökünden *sayr* (bir yol izleme, gezi, yolculuk), *seyir* (izleme, temaşa), *seyyar*, *seyyare* (gezgin), *siyer* (ahlak, menkıbe, hayat hikâyesi), *siyar* (siretler, manevi yol), *sülûk* ise (سلوك) *s l k* kökünden *sulûk* (bir yola veya mesleğe girme, gidiş, davranış, hal ve hareket), *salaka* (bir yola girdi, seyahat etti), *sâlik* (yolcu, yol yürüyen, bir tarike mensup olan), *meslek* (yol, rota, yöntem, hayatta tutulan yol) gibi kavramların türetilbileceği anlamları işaret eder.

Seyr-i sülûk, Lütfi Filiz’in *Noktanın Sonsuzluğu* isimli eserinde “insanın kendini öğrenme safahatı”na verilen ad olarak tanımlanmakta ve sadece insana has bir keyfiyet olmadığı, her şeyin bir serencam geçirdiği, serencamın hareket; hareketin ise bir *seyr-i sülûk* olduğu söylenmektedir. Başka bir tabirle, hayatın kendisi bir *seyr-i sülûk*tür.

Cavit Sunar’ın *Tasavvuf Felsefesi veya Gerçek Felsefe* isimli eserinde ise, özellikle İskenderiye yolundan ve Yeni Eflatuncu renk ile gelen; ruhların Allah’tan sadır olduğu ve derece derece tenezzül edip şu esfel âlemdeki cisimlerle birleştiği, dolayısıyla onlarda gizli kaldığı, fakat tekamül kanunu gereğince de cansız eşyadan nebatlara, nebatlardan hayvanlara ve hayvanlardan insanlara doğru tekrar yükseldiği, bu suretle kendi aslından haberdar olduğu ve aslına kavuşma şevkini duyduğu, bundan sonra da nefsinin saflaştırıp derece derece yükselerek Hakk’a vasil ve en büyük mutluluğa nail olduğu yolundaki felsefi ve mistik görüş, İslam’da birtakım manevi gelişme, ruhsal yolculuk (*seyr*) mertebeleri olarak tanımlanmaktadır.

Semantik ve literal tanımlar *seyr-i sülûk* kavramının iki yönlü bir hareket olarak doğanın (*physis*) yayılma, açılım (*inzal*) ve toplanma, yükseliş (*urûc*) hareketinin sürecini göstermektedir.

Lütfi Filiz, “Kâinat bir spermde toplanıp insanı meydana getirmiştir, insan da o kâinatı kendinde toplayıp tekrar kendini kendinde bulursa miracını yapmış olur. Bu olay peygamberlerde görülürse miraç, sâliklerde görülürse de seyr-i sülûk denilmiştir,” der.

Tasavvuf geleneğinin Kuran ve kudsi hadislerle dayandırarak mertebelendirdiği seyr-i sülûk—dört kapı kırk makam veya *seyr-i nüzûlî*, *seyr-i urûcî* şeklinde, ilmî yakın, ayn-el yakın ve hakk-el yakın olarak yakın mertebeleri veya tevhid-i efal, tevhid-i sıfat, tevhid-i zat ile tevhid mertebeleri olarak tanımladığı süreç—özünde safiyet, irfanîyet ve aşk olarak da karşılanmıştır.

Gezme, gezinme, temâşâ etme mânâlarına gelen *seyr* kelimesiyle; bir yola girme, bir kimseyi veya bir yönü takip etme, bir düşünce ve bir sisteme bağlanma anlamındaki *sülûk* sözcüğünden mürekkep olan seyr-i sülûk’un diğer bir ifadesi, “belli bir usul dairesinde vuslata erebilmek için Kuranî ahlâkla ahlâklanmanın unvanı” olagelmıştır.

Seyr-i sülûk’un iki yönü, iki farklı yol olarak da tanımlanmıştır: birincisi “*Nefsini bilen kendini bilir*”, ikincisi ise “*Rabbini bilen nefsinin bilir*” şeklindedir. Birinci yolda, kendini bilen Rabbini öğrenmiş olur, ikinci yolda ise önce Rabbini öğrenip oradan kendini bilir hale gelir. Birinci yola “Halktan Hakk’a çıkış”, ikinci yola ise “Hakk’tan Halka iniş” denmiştir.

İlâhî tecelliler ve sâlikin bu tecellilere mazhariyeti açısından seyr iki şekilde mütâlâa edilegelmiştir: *seyr-i nüzûlî* ve *seyr-i urûcî*.

Seyr-i nüzûlî: Mukayyed ve mümkün olan varlığın zuhur etmesi için, mutlak ve vacib olan vücudun tecelli ve feyiz ifâzası mânâsına bir seyirdir ki, küllî dairede Vâhidîyet-i Hakk’ın, cüz’î dairede de Hazreti Ehadiyet’in *bî kem u keyf* kesret ufkuna nüzûlünden ibarettir. Buna Vacib’in imkân mertebelerine, Mutlak’ın mukayyed dairelerine doğru bir inbisât-ı tecelli ile inkişaf ve zuhuru da diyebiliriz. Bu seyr, taayyün-i evvelden, “Allah’ın ilk yarattığı Benim nurumdur” mertebesine, ondan da topyekûn kâinat ve insan mertebelerine kadar süren bir tecellidir.

Seyr-i urûcî ise; varlık ağacının en câmi meyvesi olan insanın, upuzun bir seyr-i sülûk-i ruhaniyle yeniden irade, his, şuur ve latife-i Rabbaniye uğrunda kaynağına ve menziline yönelerek, Hazreti Vacibü’l-Vücut’un ziyâ-i vücudunda beden ve cismanî arzular itibarıyla tamamen yok olmasıdır ki, mebd’den müntehâya, seyr unvanıyla dört mertebede bu yolculuğu tahlil etmeye çalışacağız:

Birinci mertebe: *Seyr ilallah* mertebesidir ve Hakk’a yürümenin başlangıcı olması itibarıyla buna *sefer-i evvel* de denir ki, Müsemma-yı Akdes de diyebileceğimiz Hazreti Zat mülâhazası mahfuz, ef’âl âleminden isimler ufkuna, sonra da bu isimlerin gölgesinde mebd-i taayyün olan isme ulaşmakla nihayet bulan bir yolculuktur. Bu seyahat ister *sülûk* unvanıyla *seyr-i afakî* olsun, ister *cezbe* namıyla *seyr-i enfûsî* şeklinde tecelli etsin, yolculuk sona erince sâlikin kalbinden *mâsivâ* alâkası büyük ölçüde silinir gider ve Hakk yolcusu kendini *fenâ fillah* gelgitleri içinde bulur ki, erbabı bu mazhariyete *vilayet-i suğrâ* diye gelmişlerdir.

İkinci mertebe: *Seyr fillah* mertebesidir ve yine bir hamle hazırlığı ihtiva ettiğinden dolayı da buna ikinci yolculuk mânâsına *sefer-i sâni* dendiği gibi *cem'* de denmiştir ki—fâni, bâki gerçeği mahfuz—sâlikin beşerî sıfatlardan tecerrütle ilâhî sıfatlarla vasıflanması, istidadı ölçüsünde esmâ-i ilâhiyeyi temsil ile Kurân ahlâkıyla tahalluk ederek—buna Allah ahlâkı da diyebiliriz— *ufk-i âlâ'*ya ulaşmasıdır ki, bu yolculuğun son konağına erenlere büyük ölçüde varlığın perde arkası inkişaf eder ve onların gönüllerine *ilm-i ledün* akmaya başlar ve Hakk yolcuları isimler, sıfatlar, zâtî şe'nler âlemlerine ait mârifet şuâları karşısında eriyeye eriyeye nisbet-i tâmmenin zuhuruna ererler ki, böyle bir mazhariyete de *bekâ billâh* denegelmiştir.

Üçüncü mertebe: *Seyr maallah* ve diğer namıyla *sefer-i sâlis* veya *fark maa'l-cem'* mertebesidir ki, bir *vâsil* için bu mertebede *bî kem u keyf* sadece O görülür, O bilinir, O duyulur, her yanı O'nun marifet nurları sarar ve âdeta sübühât-ı vech her şeyi siler de her tarafta “Artık yeryüzünde olan her nesne fena bulmuş ve sadece senin Rabbinin Zâtı bekâsını devam ettirmektedir,” (er-Rahman, 55/26-27) hakikati nümâyan olmaya yüz tutar. İşte bu ölçüde, Hakk erinin nazarında bütün zıtların yok olduğu böyle bir mertebenin nihayeti de *aynü'l-cem'* unvanıyla yâd edilir.

Dördüncü mertebe: *Seyr anillah* mertebesidir; bu seviyedeki *seyr'e sefer-i râbi'* dendiği gibi *telvin ba'de't-temkin* de denegelmiştir. Bu pâyeyi ihraz eden bir vuslat eri, vahdetten sonra, yine vahdet yolunda, yeni yorumlarla kesrete yönelir. Diğer bir tabirle, vahdet ve izâfî vuslatta duyup zevk ettiği mânevî hazlarını başkalarına da duyurmak, başkalarını kurtarmaya, *hazîretü'l-kuds'e* yükseltmeye, erdiklerine erdirmeye, gördüklerini gördürmeye başlar. Mütehayyirleri ufuk ötesine irşâd etme, talipleri terbiye, râğipleri itminana ulaştırma, yoldakilere rehberlikte bulunma, zulmette bocalayıp duranlara nur gösterme, nura ermişleri mârifetle şahlandırma, mârifet şehsuvarlarını da zevk-i ruhanî yamaçlarında koşturma mefkûresiyle gerçekleşebilen böyle bir Hakk'tan halka rücû, peygamberlerin has çıraklarına mahsus bir hâldir ve ilk donanımla teklif arasındaki tenasübe de iyi bir örnektir. Bu yüce payeyi, bazı tasavvuf erbabı *bekâ billâh maallah* veya *fark ba'de'l-cem'* şeklinde isimlendirmişlerdir.

Bu ufka erenler, vahdeti kesrette, kesreti de vahdette görür, tek yüzlü iki derinliği birden yaşar, kendi maiyetiyle beraber, maiyete taşıdıklarının lezzat-ı ruhanîsiyle her lâhza ayrı bir vuslata *bismillah* der, ne iltibas, ne şatahat ne de naz, niyazla oturur kalkar ve sürekli temkin soluklar. *İlallah'ta fillah* esintilerini duyar; *maallah'ta minallah* veya *anillah* gerçeğini müşahede eder, hem vâcid yaşar, hem fâkid bulunur, hem mehcûr görünür, hem vâsil bulunur ve kurb-bu'du bir arada duyar.

Başta ifade edildiği üzere *seyri sülûk*, her anlayışın kendi meratibi, meşrebi ve neşvesiyle kelâma intikal ettiğinden her yol kendine münhasır bir seyranın siyeri olmuştur.

Kaynaklar:

Lütfi Filiz, *Noktanın Sonsuzluğu*, IV. Kitap
Cavit Sunar, *Tasavvuf Felsefesi veya Gerçek Felsefe*
Sızıntı Dergisi, *Seyri Sülûk* (1999)
İbn Arabî, *Fûsus-el Hikem*
İbn Arabî, *Fütihat-ı Mekkiye*, II. Cilt